

e-ISSN 3060-5059

DOI: 10.67227

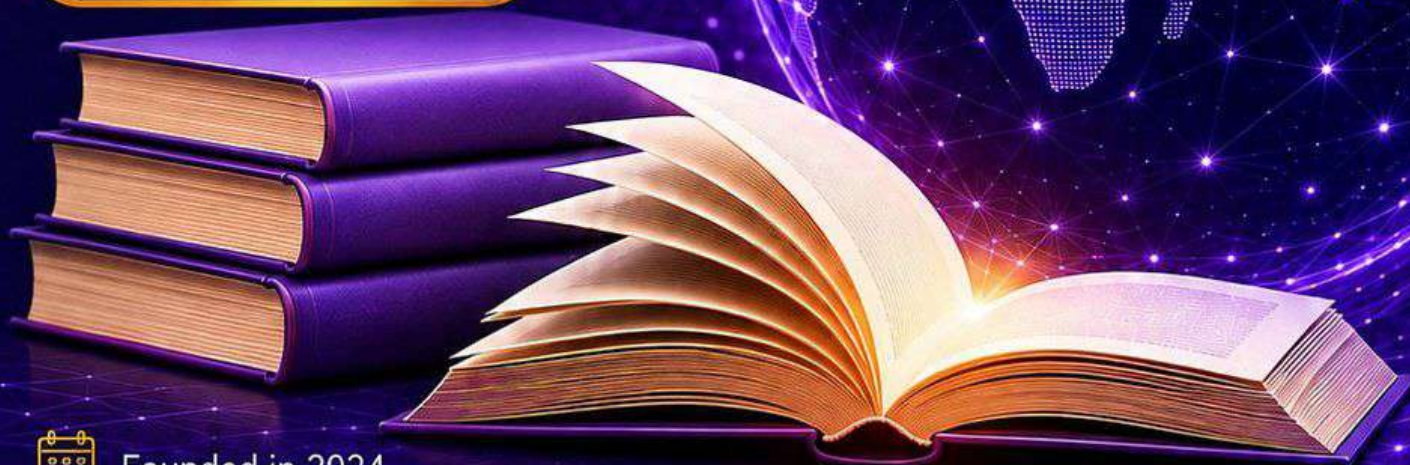
IJTIMOYIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNAL

Scientific and Innovative Research in
Social and Humanitarian Studies

Vol. 3 • Issue 8

2026

Founded in 2024

publishscience.uz

publish_science_journal@mail.ru

PEER REVIEWED • OPEN ACCESS

KOREYS VA O'ZBEK TILLARIDA MORFONOLOGIK JARAYONLARNING GRAFIK IFODALANISHI VA UNING LINGVISTIK TAVSIFI

Melikova Uljon Burxonovna

Samarqand davlat chet tillar instituti.

e-mail: guljononmelikova@gmail.com .ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-8059-1511>

Annotatsiya.

Ushbu maqolada agglyutinatív va agglyutinatív-flektiv tabiatga ega bo'lgan koreys va o'zbek tillaridagi morfonologik jarayonlar va ularning yozuv (grafika) tizimida namoyon bo'lish qonuniyatlari qiyosiy-tipologik jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda morfemalarning birlashuvi jarayonida sodir bo'ladigan tovush o'zgarishlari — assimilatsiya, dissimilatsiya, reduksiya, eliziya, proteza hamda pozitsion o'zgarishlarning yozuvda aks etish (orfografik) va aks etmaslik (orfoeptik) tamoyillari qiyoslanadi. Koreys tilining Hangul (한글) yozuv tizimidagi bo'g'inli-fonetik strukturasi va o'zbek tilining lotin alifbosiga asoslangan grafik-orfografik qoidalar o'rtasidagi tipologik o'xshashliklar va tafovutlar ilmiy asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: morfonologiya, morfonema, fonetik tamoyil, morfologik tamoyil, assimilatsiya, Hangul, agglyutinatsiya, grafik ifoda, orfografiya.

ГРАФИЧЕСКОЕ ОТРАЖЕНИЕ МОРФОНОЛОГИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ В КОРЕЙСКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ И ИХ ЛИНГВИСТИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА

Меликова Улжон Бурхоновна

Самаркандский государственный институт иностранных языков.

Аннотация.

В данной статье представлен сравнительно-типологический анализ морфонологических процессов и их графического отображения в корейском и узбекском языках, которые оба обладают агглютинативным строем. В исследовании рассматриваются звуковые изменения, происходящие на стыке морфем — такие как ассимиляция, диссимиляция, редукция, элизия и позиционное чередование, — а также сравнивается их соответствие орфографическим и орфоэпическим правилам. Особое внимание уделяется слоговой фонетической структуре корейской письменности хангыль и узбекской орфографии на основе латиницы, с выделением сходств и различий в том, как графически реализуются морфонологические явления.

Ключевые слова: морфонология, морфонема, фонетический принцип, морфологический принцип, ассимиляция, хангыль, агглютинация, графическое отображение, орфография.

GRAPHIC REPRESENTATION OF MORPHOPHONOLOGICAL PROCESSES IN KOREAN AND UZBEK AND THEIR LINGUISTIC DESCRIPTION

Melikova Uljon Burxonovna

Samarkand State Institute of Foreign Languages.

Abstract.

This article presents a comparative-typological analysis of morphonological processes and their graphic representation in the Korean and Uzbek languages, both of which exhibit agglutinative structures. The study examines sound changes occurring at morpheme boundaries—such as assimilation, dissimilation, reduction, elision, and positional alternation—and compares their alignment with orthographic and orthoepic rules. Special attention is given to the syllable-based phonetic structure of the Korean Hangul writing system and the Latin-based Uzbek orthography, highlighting similarities and differences in how morphonological phenomena are graphically realized.

Keywords: morphonology, morphoneme, phonetic principle, morphological principle, assimilation, Hangul, agglutination, graphic representation, orthography.

Kirish. Tilshunoslikning alohida sohasi sifatida morfonologiya (morfologik fonologiya) morfemalar chegarasida sodir bo'ladigan tovush almashinuvlari va fonologik hodisalarni o'rganadi. N.S. Trubetsskoy va A.A. Reformat'skiy tomonidan tamal toshi qo'yilgan ushbu soha tillarning struktur-tipologik xususiyatlarini ochib berishda muhim ahamiyat kasb etadi. Agglyutinatív tillar oilasiga kiruvchi (yoki tipologik jihatdan yaqin bo'lgan) koreys va o'zbek tillari

morfemik tuzilishining murakkabligi hamda morfema chegaralaridagi tovush o'zgarishlari bilan ajralib turadi.

O'zbek tilshunosligida morfonologik masalalar A. G'ulomov, H. Ne'matov, R. Rasulov, A. Hojiyev kabi olimlar tomonidan o'rganilgan bo'lsa, koreys tilshunosligida ushbu soha 음운론 — fonologiya va morfofonologiya poydevori asosida Xo Ung (허웅), Li Ki Mun (이기문) kabi tilshunoslar tomonidan tadqiq etilgan. Biroq har ikki tildagi morfonologik hodisalarning yozuvda (grafikada) qanday aks etishi, ya'ni orfografik tizimning fonetik tamoyil (eshitilganicha yozish) yoki morfologik/morfofonologik tamoyil (morfemaning aslini saqlab yozish) bo'yicha amal qilishi masalasi kompleks ravishda yetarlicha qiyoslanmagan. Ushbu maqolaning dolzarbligi koreys va o'zbek tillaridagi morfonologik hodisalarning grafik ifodalanish darajasini va uning lingvistik mexanizmlarini qiyosiy aniqlashdan iborat.

Tadqiqotning maqsadi va vazifalari

Maqsad: Koreys va o'zbek tillaridagi morfonologik jarayonlarni aniqlash, ularning grafikada aks etish va etmaslik darajasini hamda buning sabablarini lingvistik nuqtai nazardan asoslash.

Vazifalar:

1. Har ikkala tildagi morfemik chegarada yuz beradigan asosiy morfonologik jarayonlarni klassifikatsiya qilish.
2. Koreys alifbosi (Hangul) va o'zbek lotin alifbosidagi orfografik tamoyillar (morfologik va fonetik) nisbatini o'rganish.
3. Tovushlar assimilatsiyasi va reduksiyasining grafikadagi ifodasini qiyoslash.
4. Lingvodidaktika va tarjimashunoslik uchun morfonologik orfografiyaning amaliy ahamiyatini ko'rsatish.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqotda quyidagi lingvistik tahlil metodlaridan foydalanildi:

1. **Qiyosiy-tipologik metod:** Koreys va o'zbek tillaridagi morfonologik hodisalar (assimilatsiya, eliziya, almashinuv) parallel ravishda solishtirildi.
2. **Morfonologik tahlil obyekti va usuli:** Morfema bazasi va qo'shimcha (affiks) tutashgan nuqta tahlil obyekti sifatida olindi.
3. **Grafik-orfografik tahlil:** Yozuv tizimining talaffuz bilan munosabati fonetik va morfologik/morfofonologik orfografiya tamoyillari asosida baholandi.
4. **Distributiv tahlil:** Fonemalarning pozitsion o'zgarishlari va ularning grafik shaklga ta'siri muayyan kontekstlarda atroflicha o'rganildi.

Tadqiqot uchun material sifatida koreys tilining standart grammatika qoidalari (한글 맞춤법) va o'zbek tilining amaldagi orfografiya qoidalari, shuningdek, har ikki tildagi badiiy hamda ilmiy matnlardan olingan misollar keltirilgan.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, koreys va o'zbek tillari agglutinativ tillar bo'lishiga qaramay, morfonologik jarayonlarning yozuvda aks etishi bo'yicha turlicha orfografik strategiyalarga ega.

1. Koreys va o'zbek tillaridagi asosiy morfonologik jarayonlar klassifikatsiyasi

Morfonologik chegarada yuz beradigan hodisalarni 4 ta asosiy guruhga bo'lish mumkin:

1. Assimilatsiya (o'xshashish):

Koreys tilida: burun tovushlari assimilatsiyasi (Nasalization), yon tovush assimilatsiyasi (Lateralization), jarangsiz tovushlarning jaranglashuvi (Voicing).

O'zbek tilida: jarangli/jarangsiz tovushlar assimilatsiyasi, yon tovushlar ta'siri.

2. Eliziya va reduksiya (tovush tushishi va qisqarishi):

Koreys tilida: unlilar qisqarishi (모음 축약), unli tushishi (모음 탈락), 'ㅎ' tushib qolishi.

O'zbek tilida: tor unlilar tushishi (masalan, ko'ngil + i > ko'ngli), undoshlar tushishi.

3. Proteza va epenteza (tovush ortishi):

Koreys tilida: 'ㄴ' tovushi ortishi (ㄴ 첨가), Sotsori (시옷/사이시옷) hodisasi.

O'zbek tilida: unlilar yoki undoshlar ortishi (masalan, 'y' tovushining orttirilishi).

4. Pozitsion alternatsiya (almashinuv):

Koreys tilida: patchim (받침) neytralizatsiyasi (7 ta asosiy undoshga keltirilishi).

O'zbek tilida: k/g, q/g' almashinuvi (masalan: kitob + i > kitobi, taroq + i > tarog'i).

Grafik ifodaning qiyosiy jadvali

Tadqiqot davomida ushbu morfonologik jarayonlarning yozuvdagi aksi quyidagicha umumlashtirildi:

Morfonologik jarayon	Koreys tili misoli	Talaffuz	Yozuvdagi ifodasi	O'zbek tili misoli	Talaffuz	Yozuvdagi ifodasi
Burun assimilatsiyasi	국물 (guk-mul)	[궁물 - gungmul]	Aks etmaydi (Morfologik)	shanba	[shamba]	Aks etmaydi (Morfologik)
Jarangsizlashuv / Jaranglashuv	섭리 (seop-ri)	[섬니 - seomni]	Aks etmaydi	ketdi	[ketti]	Aks etmaydi (ba'zi hollarda aks etadi)
Undosh/Unli almashinuvi	돕다 (dop-da) +	[도와 - dowa]	Aks etadi (Grafik o'zgaradi)	iloq + i	[iloG'i]	Aks etadi (g' ga o'tadi: ilog'i)

	어 -> 도와 (do-wa)					
Unli tushishi (Eliziya)	쓰다 (sseu-da) + 어 -> 써 (sseo)	[써 - sseo]	Aks etadi	shahar + i	[shahri]	Aks etadi (shahri)
Tovush ortishi	잇몸 (it-mom)	[인몸 - inmom]	Aks etadi (‘ㅅ’ qo‘shiladi)	ikki + ov	[ikkov]	Grafik tartibga bog‘liq

1. Koreys tilida morfonologik jarayonlarning Hangulda berilishi

Koreys yozuvi — Hangul fonetik-bo‘g‘inli yozuv bo‘lishiga qaramay, zamonaviy **Hangeul Matchumbeop** (koreys imlo qoidalari) **morfologik tamoyilga (morfonematik tamoyilga)** asoslanadi. Bu degani, morfemalarning asl shaklini yozuvda saqlab qolishga harakat qilinadi, chunki bu o‘qish va ma‘noni idrok etishni osonlashtiradi.

1. Yozuvda aks etmaydigan morfonologik jarayonlar (orfoepik o‘zgarishlar)

Koreys tilida quyidagi morfonologik hodisalar talaffuzda ro‘y beradi, lekin yozuvda aks etmaydi:

Nasalizatsiya (burun assimilatsiyasi): portlovchi undoshlar burun undoshlari oldidan kelganda tegishli burun undoshlariga aylanadi.

Misol: 국물 (guk + mul) talaffuzi [궁물] (gungmul). Yozuvda 국물 shakli saqlanadi.

Misol: 밥물 (bap + mul) talaffuzi [뱌물] (bammul). Yozuvda 밥물 shakli saqlanadi.

Lateralizatsiya (yon tovush assimilatsiyasi): tegishli undoshlar birikmasi lateral tovush sifatida talaffuz qilinadi.

Misol: 신라 (Shin-ra) talaffuzi [실라] (Silla). Yozuvda 신라 deb yoziladi.

Sotsori (사이시옷) va jaranglashuv: morfema qo‘shilganda keyingi bo‘g‘in boshidagi jarangsiz undosh kuchli (kuchaytirilgan) bo‘lib talaffuz qilinadi, ammo yozuv o‘zgarmaydi.

Misol: 입학 (ip + hak) talaffuzi [이팍] (ipak — aspiratsiya).

2. Yozuvda aks etadigan morfonologik jarayonlar

Biroq ba‘zi morfonologik jarayonlar shunchalik chuqurki, ular morfemik strukturani o‘zgartiradi va Hangulda **grafik jihatdan qayta shakllanadi:**

Noregulyar fe‘llar alternatsiyasi (Irregular Verbs):

‘ㅅ’ **noregulyar o‘zgarishi:** fe‘l negizi ‘ㅅ’ bilan tugab, unli bilan boshlanuvchi affiks qo‘shilganda ‘ㅅ’ tovushi ‘우’ (u) yoki ‘오’ (o) ga aylanadi.

Misol: 도와 (dowa). Yozuvda 돕아 emas, 도와 deb yoziladi.

‘ㄷ’ **noregulyar o‘zgarishi:** fe‘l o‘zagidagi ‘ㄷ’ unli oldida ‘ㄷ’ ga aylanadi.

Misol: 들어 (deureo).

Unlilar qisqarishi va tushishi (모음 축약 및 탈락):

Misol: 갔다 (gatda). Ikki ‘ㅏ’ unlisidan biri tushib qoladi va yozuvda bitta bo‘lib birlashadi.

2. O‘zbek tilida morfonologik jarayonlarning lotin grafikasida ifodalanishi

O‘zbek tili orfografiyasi ham asosan **morfologik tamoyilga** tayanadi, ammo unda **fonetik tamoyil** koreys tiliga nisbatan ba‘zi o‘rinlarda sezilarli darajada kuchliroq qo‘llaniladi.

1. Yozuvda aks etadigan morfonologik jarayonlar

O‘zbek tilida morfonologik o‘zgarishlarning bir qanchasi to‘g‘ridan-to‘g‘ri alifboda o‘z ifodasini topadi:

Pozitsion alternatsiya: morfemaga unli bilan boshlanuvchi egalik yoki kelishik qo‘shimchasi qo‘shilganda tub morfemaning so‘nggi undoshi o‘zgaradi va bu **yozuvda qayd etiladi:**

tayoq + i — **tayog‘i** (tayoqi emas);

kurtak + i — **kurtagi** (kurtaki emas);

kitob + i — **kitobi**.

Tor unlilar reduksiyasi (eliziya): ikki bo‘g‘inli ba‘zi otlarga unli bilan boshlanuvchi affiks qo‘shilganda, o‘zakdagi ikkinchi tor unli tushib qoladi va yozuvda ham tushirib yoziladi:

shahar + i — **shahri** (shahari emas);

singil + im — **singlim**;

burun + i — **burni**.

2. Yozuvda aks etmaydigan morfonologik jarayonlar (morfologik saqlanish)

O'zbek tilida ham orfoepik jarayonlarning barchasi yozuvga ko'chmaydi:

Regressiv va progressiv assimillatsiya:

Jarangsiz undosh ta'sirida jarangli undoshning jarangsizlashishi:

ket-di talaffuzi [ket^{ti}], lekin yozuvda ket^{di};

tuz-siz talaffuzi [tussiz], lekin yozuvda tussiz yozilmaydi (istisnolar bor).

Labializatsiya va burun assimillatsiyasi:

shanba talaffuzi [shamba], lekin yozuvda shanba;

tushunmadi talaffuzi [tushummadi], lekin yozuvda tushunmadi.

3. Qiyosiy-tipologik tahlil va lingvistik farqlar

Koreys va o'zbek tillaridagi morfonologik jarayonlar va ularning grafik ifodasi solishtirilganda quyidagi fundamental lingvistik farqlar va o'xshashliklar ko'zga tashlanadi:

Yozuv tizimining strukturaviy tabiatining ta'siri:

Koreys yozuvi (Hangul) bo'g'inli bloklar (syllabic blocks) asosida tuzilgan. Shuning uchun morfonologik jarayonlar sodir bo'lganda, agar u yozuvda aks etishi kerak bo'lsa, **butun bo'g'in bloki o'zgaradi**.

O'zbek lotin yozuvi esa **chiziqli (linear)** xarakterga ega. Tovush o'zgarishi faqat tegishli harfning o'zgarishi bilan cheklanadi (masalan: tayog — tayog'i).

Morfologik va fonetik tamoyilning mutanosibligi:

Koreys tili **morf fonemalik yozuvga** ko'proq sodiq. U yerda so'z o'zaging grafik shaklini saqlash darajasi o'zbek tilidagidan yuqoriroq. Koreys tilida assimillatsiya hodisalarining 90 foizdan ortig'i yozuvda aks etmaydi.

O'zbek tilida esa o'zak oxiridagi unli va undoshlarning o'zgarishi (eliziya va alternatsiya) **yozuvda ancha faol aks ettiriladi**. Bu o'zbek orfografiyasida fonetik-morfonologik tamoyilning yuqori o'rnini ko'rsatadi.

Morfologik o'zgarishlarning sabablari:

Koreys tilida morfonologik o'zgarishlar ko'pincha **unlilar garmoniyasi (모음조화)** va **undoshlar uchrashuvidagi artikulyatsion qulaylik (sandhi)** bilan bog'liq.

O'zbek tilida esa unlilar garmoniyasi zamonaviy adabiy tilda zaiflashgan bo'lib, morfonologik jarayonlar asosan **singarmonizm qoldiqlari, tor unlilar reduksiyasi va pozitsion jarangsizlanish** shaklida namoyon bo'ladi.

5. XULOSA

Koreys va o'zbek tillaridagi morfonologik jarayonlar hamda ularning grafik ifodalanishi tahlili quyidagi ilmiy xulosalarga kelish imkonini beradi:

1. **Tipologik umumiylik:** har ikkala til agglutinativ tuzilishga ega bo'lgani sababli, morfemalar tutashgan joyda faol morfonologik hodisalar (assimillatsiya, eliziya, alternatsiya) sodir bo'ladi.

2. **Orfografik strategiya:** har ikki til orfografik tizimi ham **morfologik tamoyilni** yetakchi o'ringa qo'yadi. Bu orqali har bir morfemaning vizual (grafik) identifikatsiyasi va ma'no yaxlitligi saqlanadi.

3. **Tafvutlar:** O'zbek yozuvda pozitsion alternatsiya hamda tor unlilar tushishi (**shahri, burni**) kabi morfonologik jarayonlar **to'g'ridan-to'g'ri yozuvda aks etadi**.

Koreys yozuvda esa burun assimillatsiyasi, yon tovush assimillatsiyasi kabi keng ko'lamli hodisalar **faqat orfoepik bosqichda qoladi**, ya'ni yozuvda o'zakning asl ko'rinishi saqlanadi. Faqat noregulyar fe'l alternatsiyalari va unlilar qisqarishigina grafikada o'zgaradi.

Amaliy ahamiyati: ushbu tadqiqot natijalari koreys tilini o'zbeklarga va o'zbek tilini koreyslarga o'rgatishda (lingvodidaktikada), avtomatik matnni qayta ishlash hamda mashina tarjimai tizimlarini yaratishda morfonologik qoidalarni to'g'ri modellashtirish uchun xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Trubetzkoy N. S. Gedanken über die Morphonologie. – Prag: Travaux du Cercle Linguistique de Prague, 1931.
2. Reformatskiy A. A. Vvedenie v yazykovedenie. – Moskva: Aspekt Press, 1996.
3. Hojiyev A. O'zbek tili morfonologiyasi. – Toshkent: Fan, 2010.
4. Ne'matov H., G'ulomov A. O'zbek tili imlo qoidalarining morfonologik asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 1995.
5. Lee K. M., Ramsey S. R. A History of the Korean Language. – Cambridge: Cambridge University Press, 2011.
6. National Institute of Korean Language (국립국어원). Hangeul Matchumbeop (Korean Orthography Rules). – Seoul, 2020.
7. Sohn H. M. The Korean Language. – Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
8. Sayfullayeva R. va boshq. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2010.